Вступ до Книги ЛЕВІТ

Назва книги вказує на богослужбові обов'язки левітів і містить вказівки для священиків. Народ ізраїльський отаборився біля підніжжя гори Синай, де Бог дав Мойсею Свої закони. (Вираз «І промовив Господь до Мойсея» зустрічається близько 56 разів). У той час як оповідання Книги Вихід завершується спорудженням намету зустрічі, Книга Левіт описує, як і для чого його слід використовувати. Ці подробиці були представлені протягом одного місяця і 20 днів, що охоплюють період від завершення виходу до моменту, коли народ згортає табір і залишає Синай (Числа 10:11).

Зміст

1 – 16	Як наближатися до Бога і бути у спілкуванні з Ним
	П'ять головних жертвоприношень юдаїзму (1 – 7); служіння священиків (8 – 10); очищення (11 – 16)
17 – 27	Як підтримувати спільність і спілкування з Богом
	Подробиці жертвоприношень (17); щоденна поведінка народу (18 – 20) і священиків (21 – 22); приношення (22); головні свята (23); олія, хліб, богохульство (24); суботній та ювілейний рік (25); заклик до послуху (26); клятви та десятина (27)

Ключові слова:

- жертвоприношення (42 рази)
- викуплення (45 разів)
- кров (86 разів)
- святий, святість, освячувати (152 рази)
- священик (189 разів)
- нечистий (132 рази)
- чистий (74 рази)

Головна тема

Бог святий. Щоб увійти у спілкування з Ним і залишатися у спільності з Богом, треба бути святими (тобто, відокремленими для божественних цілей). Це означає, що ми маємо жити з гострим відчуттям Божої присутності в нашому житті – настільки, щоби змінювати своє життя згідно з Його настановами. Коли ми робитимемо помилки, ми можемо отримати Боже прощення; але головною метою нашого повсякденного життя має бути бажання догодити Богові, шанувати та святити Його своїм святим життям (тобто, життям у гармонії з Його волею, 1 Петра 1:13–16). У Новому Заповіті міститься понад 90 посилань на Книгу Левіт.

Спеціальні розділи

ВРАЖАЮЧІ ЗАКОНИ СПОЖИВАННЯ ЇЖІ 4
ЧИ ПРИПУСКАЛИСЯ АВТОРИ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ БІОЛОГІЧНИХ ПОМИЛОК? 7
НАУКА І БІБЛІЯ 12
КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 21

ЛЕВІТ

[1:1–8] Будь-яка чесна людина, знайома з процесом передачі стародавніх книг від покоління до покоління, знає цей дивовижний факт: Біблія є найточнішою з усіх переданих таким чином книг в історії людства. Скептики та представники інших релігій (таких як іслам) часто намагаються поставити під сумнів біблійний текст, стверджуючи, що слова оригінальних текстів були втрачені протягом тисяч років копіювання. **Це звинувачення є явно неправдивим**. Точну і ретельну передачу текстів усіх 66 книг, які ми називаємо Біблією, можна пояснити не інакше ніж божественним втручанням.

Один дивовижний факт стосовно передачі Біблії крізь століття полягає в тому, що продовжує з'являтися все нова інформація, яка змушує скептиків мовчати та підтверджує і без того неспростовні докази. Одне з таких відкриттів було зроблено в 1970 році поблизу місця, де були знайдені сувої Мертвого моря. Там був виявлений сувій, відомий як «Ен-Ґеді», але він був сильно пошкоджений вогнем і його неможливо було прочитати за допомогою доступних на той час технологій[1]. Хоча методи датування, використані для датування сувою, не є абсолютно надійними, експерти, тим не менш, датують його приблизно 300 роком н.е. Це означає, що сувій майже на 500 років передує масоретському тексту, з якого робили переклад англійською для короля Якова.

Використовуючи технологію під назвою об'ємна картологія, дослідники за допомогою комп'ютерної програми змогли «картографувати» текст і розпізнати написане. Таким чином вони знайшли давньоєврейський текст із Книги Левіт 1:1–8, який повністю збігався з масоретським текстом.

За словами археолога Емануеля Това, дивовижним у цьому фрагменті є те, що він практично ідентичний середньовічному масоретському тексту, який було копійовано через сотні років. Текст сувою «Ен-Ґеді» навіть дублює точні розриви абзаців, які можна побачити пізніше в середньовічному івриті. Єдина різниця між ними полягає в тому, що в давньому івриті не було голосних, тому їх додали в середні віки[2].

Якби така ситуація трапилася з якимось іншим стародавнім текстом (наприклад, Корану або навіть творами стародавніх письменників, таких як Геродот або Фукідід), вчені вітали б цю подію як безпрецедентну. Однак для біблійного тексту це насправді «звичайне» явище. Тож у світлі таких доказів, як сувій «Ен-Ґеді», звинувачення в спотворенні або недбалому копіюванні біблійних текстів є порожніми та необґрунтованими.

Далі Емануель Тов сказав ось що про текст сувою «Ен-Ґеді»: «[Він] на 100 відсотків ідентичний середньовічним текстам як за приголосними, так і за поділом на абзаци... Цей сувій несе нам добру новину про те, що стародавнє джерело середньовічного тексту не змінилося за 2000 років». Ньюіц додає: «Іншими словами, єврейській громаді вдалося зберегти деякі точні формулювання уривків із своїх біблійних текстів протягом століть, незважаючи на масштабні культурні потрясіння та мовні зміни»[3].

І дійсно, така увага до збереження біблійних текстів є безпрецедентною порівняно з усіма іншими стародавніми документами у світі. Ми повинні визнавати та цінувати турботу Провидіння, завдяки якій біблійні тексти дійшли до нас. Тож ми повинні дозволити цим знанням спонукати нас вивчати Святу Біблію, знаючи, що Сам Бог надихнув слова, які ми читаємо.

6:11 аПорівняйте Числа 4:15 і Ангея 2:11–13

6:20 аПорівняйте Числа 4:15 і Ангея 2:11–13

6:23 аСвятому святих, якщо з великої літери

7:21 аЗа масоретським текстом, Септуагінтою та Вульгатою; в Самарійському П'ятикнижжі, сирійських перекладах і Таргумі – *гидоти, що роїться* (пор. 5:2).

8:8 аБукв. *Світло* і *досконалість* (пор. Вихід 28:30)

[10:1–3] Нікому не дозволено вводити в релігійну практику те, що не схвалює Святе Письмо. В Божих очах люди просто не мають права формувати релігію та мораль відповідно до власних бажань. Каїн зрозумів це на власному болючому досвіді, коли приніс жертву не за точними вказівками Бога (Буття 4:5–7; Євреїв 11:4; 1 Івана 3:12). Бог забрав життя Надаба та Абігу через те, що вони вважали незначною поправкою у процесі жертвоприношення (10:1–2). Вони були «правильними» хлопцями, які були в правильному місці і в правильний час, з правильними кадильницями та правильними пахощами, але з неправильним вогнем. Відхиленням від точних вказівок Бога став «сторонній вогонь, якого Він не велів їм приносити». Ця заміна не показала Бога святим і не віддала Йому належної шани (10:3).

Бог відкинув Саула, коли він наважився принести жертву, на що не мав права (1 Самуїла 13:8–14). Він вдруге зазнав осуду за те, що дещо змінив чіткі Божі вказівки (1 Самуїла 15:22–23). Він втратив свою корону і схвалення Бога. Спроби виправдати ці зміни намаганням бути «культурно адаптованим» не змінили його статусу в очах Бога. Узза був уражений Богом лише за те, що торкнувся ковчега заповіту, хоча його очевидним мотивом було захистити ковчег (2 Самуїла 6:6–7). Давид визнав, що ізраїльтяни заслужили невдоволення Господа, тому що «не шукали Його за судом» (1 Хронік 15:13; див. Числа 4:15; 7:9; 10:21). Іншими словами, Бог уже дав чіткі вказівки щодо належного транспортування ковчега, але їх не було дотримано. Ізраїльтяни вправлялися з ковчегом не «в ім'я Господа», адже робили це по-своєму, а не згідно з Божими приписами.

Зауважте, що в цих випадках ідеться про людей, які були задіяні в релігійній діяльності. Ці люди були релігійними. Вони не були поганами, скептиками чи атеїстами. Вони намагалися поклонятися єдиному істинному Богу. Вони були віруючими! Проте їх неспроможність точно дотримуватися Божих настанов викликала Його несхвалення з тієї простої причини, що їхні дії не були Ним дозволені. Дивіться також Спеціальний розділ «Покора Його господству» на стор. 4 коментарів до Колосян.

10:18 аСвятому святих, якщо з великої літери

ВРАЖАЮЧІ ЗАКОНИ СПОЖИВАННЯ ЇЖІ

Правила харчування, перелічені в перших п’яти книгах Старого Заповіту, були ретельно вивчені авторитетними професіоналами в області дієтичних і патологічних досліджень. Ними було доведено, що ці правила збігаються з розумінням сучасної науки щодо різних аспектів здоров’я та профілактики захворювань.

ПЛАВНИКИ ТА ЛУСКА

Згідно закону Мойсея, критерієм для вживання в їжу водних істот була наявність у них луски та плавників (Левіт 11:12). Цей наказ був надзвичайно корисним, оскільки багато морських істот, які не мають луски та плавників, створюють безліч проблем.

Фугу

Ця риба має плавники, але не має луски. Таким чином, за старозавітними законами вона не була б їстівною – на щастя для ізраїльтян. У яєчниках, печінці та інших органах фугу міститься дуже сильний і смертоносний токсин, який називається тетродотоксин. Вважається, що цей токсин «у 1250 разів смертоносніший за ціанід» і в 160 000 разів сильніший за кокаїн. Невелика його кількість може вбити 30 дорослих людей[4]. Проте, як не дивно, фугу подають як делікатес у всьому світі, особливо в Японії та інших країнах Далекого Сходу. Цей делікатес готують лише ліцензовані шеф-кухарі. Токсини можна успішно видалити, зробивши рибу їстівною, але ця процедура часто йде не за планом. Деякі вчені, хто досліджував фугу, кажуть, що це блюдо – версія російської рулетки для гурманів. Через надзвичайну небезпеку фугу заборонено подавати імператору Японії! Приписи Мойсея щодо їстівної риби допомогли б ізраїльтянам уникнути небезпечних видів риб, а також небезпеки, пов’язаної з поїданням інших токсичних морських істот, таких як деякі медузи, морські анемони та восьминоги.

Молюски

Незважаючи на те, що сьогодні молюски здебільшого їстівні, вживання погано приготовлених видів, таких як устриці, несе в собі небезпеку. Управління з контролю за якістю харчових продуктів і медикаментів США (FDA) випустило трактат у 12 сторінок, в якому попереджає людей про небезпеку вживання сирих або частково проварених устриць[5]. У трактаті FDA попереджає, що в деяких сирих устрицях міститься небезпечна бактерія *Vibrio vulnificus* і наводить таку інформацію стосовно неї:

> Устриці іноді бувають заражені природними бактеріями *Vibrio vulnificus*. Заражені устриці неможливо виявити ні на запах, ні на вигляд; вони схожі на інші. Вживання сирих устриць, що містять *Vibrio vulnificus*, дуже небезпечно для тих, хто має, зокрема, захворювання печінки, діабет, гепатит, рак і ВІЛ... 50 відсотків інфікованих людей в результаті вживання сирих заражених устриць, помирають[6].

FDA попереджає, що споживання не належним чином приготовлених устриць може бути потенційно смертельним. У такому ракурсі стає очевидною мудрість цієї заборони в законі Мойсея. Таким чином, у часи, коли було важко досягти належного рівня безпеки при приготуванні їжі, найкращим способом було б просто уникнути ризику вживання потенційно заражених продуктів, особливо тому, що це зараження неможливо виявити ні на запах, ні на вигляд.

РЕПТИЛІЇ ТА САЛЬМОНЕЛА

У Книзі Левіт 11 Мойсей включив рептилій (плазунів) до списку нечистих тварин. Очевидно, що вони не відригують жуйку, не мають роздвоєне копито і розділені на дві частини ратиці, тому згідно з Левіт 11:3 їх не класифікують як чистих їстівних тварин. Але щоб упевнитися, що ізраїльтяни все зрозуміли, Мойсей ще конкретно згадав плазунів, таких як ящірка за її родом, гекон, хамелеон, ящірка слимак (Левіт 11:29–31). Одразу після цього переліку в тексті написано: «Кожний, хто доторкнеться до них мертвих, буде нечистим до вечора» (11:31).

Цікаво, що серед рептилій набагато більше носіїв бактерій сальмонели, ніж серед ссавців, особливо тих, які визначені як чисті у старозавітному законі. Центр контролю за захворюваннями (CDC) неодноразово попереджав людей про можливість зараження сальмонелою, що передається через рептилій. Підсумовуючи звіт CDC за 2003 рік, Маклеод зазначив, що за оцінками Центру понад 70 000 випадків інфікування людей сальмонелою на рік пов'язані з їх контактом із плазунами та земноводними[7]. CDC рекомендує не тримати рептилій як домашніх тварин у домівках, де є діти до п'яти років. Крім того, хоча й інші тварини, такі як коти та собаки, також можуть передавати сальмонелу, Маклеод зазначив:

> Близько 90% плазунів є природними носіями бактерій сальмонели, які містять специфічні для рептилій штами, але не спричиняють у них будь-яких симптомів захворювання. Хоча багато домашніх тварин також можуть бути носіями сальмонели, проблема з плазунами (і, очевидно, земноводними) полягає в тому, що вони є носіями сальмонели з таким високим відсотком. Тому **розумно припустити, що всі плазуни та земноводні можуть бути потенційним джерелом сальмонели**[8].

У світлі таких даних очевидна розсудливість Мойсеєвої заборони вживати в їжу або торкатися трупів рептилій.

Крім того, не менш цікавим є і той факт, що зараження сальмонелою може відбутися, навіть якщо не торкатися рептилії. Якщо доторкнутися чогось, що контактувало з рептилією, бактерії можуть поширюватися. Асоціація ветеринарів рептилій і амфібій (ARAV) зробила таку заяву: «Бактерії сальмонели легко передаються від рептилій до людей. Люди можуть заразитися, якщо торкаються або їдять предмети, у тому числі продукти харчування, які контактували з випорожненнями рептилій»[9].

Якщо порівняти твердження ARAV з приписами в Левіт 11:32–47, ще раз підтверджується вражаюча точність старозавітних постанов:

> Все, на що упало б щось із них, коли вони мертві, буде нечистим – будь-яке знаряддя з дерева, чи тканини, чи мішковини; кожне знаряддя, що ним здійснюється будь-яке діло, буде покладене у воду, – й воно буде нечистим до вечора, а тоді стане чистим. Кожна глиняна посудина, в середину до якої упало б котресь із них, – те, що всередині в ньому, буде нечисте, а її саму розіб'єте. Всяка їжа, яка їсться, що на неї потрапить вода з такої посудини, буде нечиста. Всякий напій, який п'ється з кожної такої посудини, буде нечистим.

Прочитавши Левіт 11:32–34 здається, ніби якійсь мікробіолог пояснив Мойсею ідеальні процедури, щоб уникнути поширення сальмонели та інших бактерій від рептилій до людей. Як Мойсей міг викласти такі точні правила, які свідчать про вище розуміння активності бактерій? Чесний читач неодмінно дійде висновку, що Мойсей спирався на божественну допомогу.

КАЖАНИ І СКАЗ

Мойсей спеціально заборонив ізраїльтянам їсти кажанів (Левіт 11:19). Про мудрість цієї настанови свідчить той факт, що кажани часто є носіями сказу. Хоча багато тварин і справді сприйнятливі до сказу, але кажани – особливо. Згідно даних Американського коледжу лікарів невідкладної допомоги, між 1992 і 2002 роками сказ, переданий від кажанів, спричинив 24 із 26 смертей людей від сказу в Сполучених Штатах[10]. У статті, що описує це дослідження, лікарі «вивчили 24 випадки людей, хворих на сказ від кажанів». Виходячи з результатів цього дослідження, автор порадив «громадськості звертатися по невідкладну допомогу для профілактики сказу у випадку **прямого контакту з кажанами**»[11]. Кажани можуть бути носіями

майже 100 різних вірусів, багато з яких є шкідливими або навіть смертельними для людей. Не завдаючи шкоди кажанам, ці віруси шкодять людям[12].

Досліджуючи заборону їсти або торкатися кажанів, можна задатися питанням, навіщо взагалі приймати такий закон, адже хто захоче їсти кажанів? Однак справа в тому, що кажани історично були «в меню» мешканців багатьох країн. Один автор написав для журналу «Наука» статтю під назвою «Не їжте кажанів»[13], яка також містила інструкції, надзвичайно схожі на ті, що написав Мойсей більш ніж за 3000 років до цієї статті. Автор розглянув історію народу чаморро з Гуаму. Цей народ відомий надзвичайно високим рівнем нейродегенеративних розладів, які можуть бути виснажливими та смертельними. Однією з причин цього факту могло бути вживання в їжу насіння рослини цикас. Відомо, що воно містить нейротоксин BMAA. Проте, якщо ретельно промити це насіння, більшу частину токсину можна видалити. Тож дослідники все ще були збентежені високими показниками розладів. Як виявилося, народ чаморро також любить їсти «летючих лисиць», великих фруктових кажанів, які водяться в Гуамі. А кажани в свою чергу люблять їсти насіння цикасу, але вони їх, звісно ж, не миють. Тому токсин BMAA накопичується в м'ясі кажана. Дослідники виявили, що рівень токсинів у м'ясі кажанів «у сотні разів вищий, ніж у борошні цикасу»[14].

Припис Мойсея не торкатися й не їсти кажанів повністю збігається з даними сучасних досліджень. Знову ж таки, при уважному й чесному дослідженні Старого Заповіту неможливо заперечити божественну мудрість, передану через Мойсея. Порівнюючи перелік чистих і нечистих тварин, докладно викладений у П'ятикнижжі, з іншими стародавніми текстами, видатний археолог В.Ф. Олбрайт зазначив, що в інших стародавніх цивілізаціях «ми не знаходимо жодної такої логічної класифікації у будь-якому детальному клинописному списку фауни чи ритуальних табу»[15].

ВЖИВАННЯ СВИНИНИ

Одним із найвідоміших старозавітних правил харчування є заборона споживання свинини (Левіт 11:7). Чистими тваринами вважалися ті, що мали роздвоєні копита і розділені на дві частини ратиці та відригували жуйку. Свині мають роздвоєні ратиці, але вони не відригують жуйку, тому вони вважалися нечистими. При ретельному дослідженні ця заборона є прикладом цінності біблійних законів щодо чистих і нечистих тварин. За часів Мойсея умови приготування їжі не завжди були належними. Фактично, про необхідність відокремлювати певні сирі продукти, особливо м'ясо, від інших продуктів під час приготування їжі практично не знали. При контакті з певними видами м'яса, особливо сирого або без достатньої термічної обробки, більше шансів заразитися паразитами та іншими шкідливими бактеріями, які можуть в них бути.

Оскільки свині є падальниками і їдять практично все, вони часто споживають паразитів і бактерій, коли їдять трупи тварин. Ці паразити та бактерії часто оселяються в м'язовій тканині свиней. Належна термічна обробка м'яса може вбити ці шкідливі мікроорганізми, але якщо м'ясо не повністю просмажене або проварене, це може спричинити численні шкідливі наслідки. Один автор перерахував кілька захворювань або інших проблем зі здоров'ям, які можуть виникнути через вживання неправильно приготовленої свинини. Він зазначив, що свині часто є носіями солітеру. Зараження цим паразитом може спричинити появу невеликих пухлин по всьому тілу, зокрема на шкірі, в очах і м'язах. Крім того, ці пухлини можуть вражати мозок і викликати епілептичні судоми. Через вживання недовареної свинини люди можуть заразитися трихінельозом, а також паразитом Echinococcus granulosus при контакті з водою, забрудненою свинями. Також свині можуть бути носіями мікроорганізмів, що викликають токсоплазмоз – захворювання, що вражає нервову систему[16].

Завдяки значно більшому об'єму знань про паразитів і патогенів сучасні читачі все більше розуміють небезпеку споживання сирої або недовареної/недосмаженої свинини. Насправді в більшості випадків свинина, яку купують у продуктових магазинах, містить нітрати та нітрити, які вводять у м'ясо, щоб перешкоджати росту шкідливих мікроорганізмів. Але Мойсей та ізраїльтяни не мали доступу до таких сучасних знань і технологій. То яким чином правила харчування, записані Мойсеєм понад 3000 років тому, містять таке точне розуміння правил боротьби з хворобами? Найбільш розумна і проста відповідь полягає в тому, що Бог надав Мойсею ці дивовижні знання через одкровення.

ЧИ ПРИПУСКАЛИСЯ АВТОРИ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ БІОЛОГІЧНИХ ПОМИЛОК?

У наш науково просунутий час клонування, біоміметики, комп'ютерів та Інтернету скептичне ставлення людей до непогрішності Біблії, здається, досягло свого апогею, особливо стосовно питань Біблії та науки. Як у книзі, частини якої були написані 3500 років тому, можуть міститися відповідні наукові дані? Як автори книг Біблії могли робити точні твердження про космос задовго до винайдення телескопів і супутників? Як вони могли правильно класифікувати тварин до розвитку систематики Ліннея? Як їхні посилання на зоологію, ботаніку, астрономію та анатомію можуть бути достовірними?

Хоча мета Біблії полягає не в тому, щоб надавати інформацію про фізичний всесвіт, християни справедливо вважають, що якщо Біблія і справді є «натхненою Богом» (2 Тимофія 3:16–17), вона не повинна містити помилок, які трапляються у книгах, написаних звичайними, ненатхненними людьми. Біблія може не бути підручником з біології, геології чи хімії (у Біблії йдеться про Бога та викуплення через Ісуса Христа), але коли вона торкається цих тем, то завжди має бути точною. Принаймні цього вимагає здоровий глузд, якщо автори біблійних книг і справді були натхнені Богом. На переконання багатьох відвертих скептиків, ці автори були винні в численних наукових помилках. Але насправді, коли ми розбираємося з цими звинуваченнями, ми бачимо протилежне: автори книг Біблії не тільки не припускалися наукових помилок, але й були надзвичайно точними в своїх писаннях. Наступні пояснення стосуються чотирьох звинувачень скептиків.

ЧИ КАЖАНИ – ПТАХИ?

Всім відомо, що кажан – не птах. Кажани не мають дзьобів, народжують живих дитинчат, яких вигодовують молоком, поки вони не стануть самостійними. Крила кажана не мають пір'я, а тіло вкрите шерстю. За такими ознаками вчені відносять кажанів до ссавців, а не до птахів. А що Біблія каже про цих істот?

У Святому Письмі кажани згадуються лише тричі. Ісая попереджав Ізраїль про час, коли їхні ідоли будуть кинуті «в кам'яні печери і ями землі... до кротів і кажанів» (2:19–20, *за англійським перекладом короля Якова*). Інші два випадки зустрічаються в П'ятикнижжі серед законів щодо чистих і нечистих тварин. У Левіт 11:13–19 Мойсей називає кажанів «серед птахів». У Второзаконня 14:11–18 кажана також згадано серед «птахів». Але ж кажани не птахи, а ссавці.

На думку скептиків, біблійна класифікація кажанів як птахів є однією з головних наукових помилок Біблії. Чи був Мойсей, «навчений усієї мудрості єгипетської … сильний у своїх ділах і словах» (Дії 7:22), настільки необізнаний, що не міг відрізнити кажанів від птахів? Чи то Бог, Який, як стверджує Біблія, **створив** кажанів і птахів, не зміг правильно їх **класифікувати**? Очевидна і проста відповідь на ці запитання полягає в тому, що 3500 років тому Бог не класифікував тварин відповідно до нашої сучасної системи. Ще від початку творіння Бог розділив тварин на основні природні групи. Він створив водних і повітряних істот на п'ятий день і наземних тварин на шостий день (Буття 1:20–23, 24–25). Подібним чином у Книзі Левіт 11:1–23 Бог розділив істот на тварин, «що живуть на землі» (11:2–8), «усе, що живе у водах» (11:9–12), «птахів» (11:13–19) і «плазуючих з крилатих» (11:20–23). Він не поділяв тварин на ссавців,

птахів, плазунів і земноводних. Насправді група «плазунів», згадана пізніше в Левіт 11:29–30 (пор. Буття 1:24–25), включає як ссавців (таких як миші), так і рептилій (ящірок). Таким чином, очевидно, що Бог розділив тварин відповідно до їхнього способу пересування та середовища, а не за тим, чи мають вони шерсть, чи відкладають яйця, чи вигодовують дитинчат.

Проте дехто може запитати, чому тоді на позначення групи тварин, до якої входять кажани, застосовано слово «птахи». Чому б просто не назвати цю групу тваринами, «що літають»? Насправді, термін «птах» у Левіт 11:13 (а також Буття 1:20–30) є перекладом єврейського слова *'on*, що буквально означає «літаючі створіння»[17]. Воно походить від слова *'yn*, що означає «літати, відлітати»[18]. Те, що це слово використовується не лише на позначення «птахів», видно з Левіт 11:20–23, де воно вживається разом зі словом *шерец* на позначення «плазуючих з крилатих», наприклад літаючих комах.

Слід визнати, що між кажанами та птахами існує багато відмінностей, але є й одна головна спільність – здатність літати – і саме на основі неї Бог об'єднав їх в одну групу. Чому тоді в цьому списку немає інших ссавців? Оскільки кажани є єдиними літаючими ссавцями, про яких нам відомо, це ще одна причина, чому перекладачі біблійних текстів вирішили використовувати в цих уривках термін «птахи» замість більш загального терміну «літаючі істоти». На їх думку, «якщо 99,9% усіх літаючих створінь є птахами, то краще використовувати термін "птахи" для перекладу слова *'on*». Оскільки ті, хто вивчає Біблію, мають бути добре знайомі з фігурою мови, відомою як синекдоха (коли частина може позначати ціле), їм було б не важко зрозуміти, чому перекладачі продовжують використовувати термін «птахи» для класифікації всіх літаючих істот, включаючи кажанів. Зрештою, кажани складають дуже малий відсоток усіх літаючих істот.

Більше того, зауважте, що кажани згадані наприкінці списку «птахів» і безпосередньо перед списком «плазуючих з крилатих», тобто літаючих комах. Таке розташування цілком доречно для єдиної живої «літаючої істоти», яка не є ані справжнім птахом, ані комахою.

Звинувачувати Бога чи авторів книг Біблії в неправильній класифікації тварин на основі систематики Ліннея, наданої в «Системі природи» (1735), або будь-якого іншого сучасного методу класифікації тварин – це все одно, що критикувати людей за те, що вони не організовують свій гардероб чи не каталогізують свої книги відповідно до ваших власних правил. Чи вирішить хтось розташувати свої книги в алфавітному, послідовному чи тематичному порядку відповідно до існуючих систем класифікації – це питання особистої зручності. Так само вкрай несправедливо оцінювати стародавні системи класифікації за довільними стандартами сучасної людини. Скептики неправі, коли нав'язують свої упереджені стандарти стародавньому тексту. Відверто кажучи, віднесення кажанів до категорії «літаючих істот», а не до наземних тварин, «усього, що живе у водах» або «плазуючих істот», є цілком доцільним. Зрештою, кажани вміють чудово літати, а не ходити, плазувати чи плавати. Щоб мати підстави для правомірного звинувачення Мойсея в науковій помилці, він мав би написати щось на кшталт «кажани не належать до літаючих тварин».

ЧИ КРОЛІ ДІЙСНО ЖУЙНІ?

Мойсея висміюють не тільки за те, що він помістив кажана в категорію «птахів», але й за ще одну «помилку», коли він класифікував зайця (або кролика) як тварину, яка «жує жуйку» (переклад І. Огієнка), або «відригує жуйку» (Левіт 11:6; Второзаконня 14:7). Корови, кози, вівці та олені мають три- або чотирикамерний шлунок і «відригують» уже пережовану та проковтнуту рослинність, щоб знову її пережувати. Такі тварини відомі як жуйні. Однак у зайця або кролика немає три- або чотирикамерного шлунку, і він не відригує вже проковтнуту їжу зі шлунка, щоб знову пережувати її. З цих причин скептики неодноразово критикували біблійну класифікацію кролика як тварини, яка «жує/відригує жуйку». [Примітка: скептики також стверджують, що тварина, згадана в Левіт 11:5 (євр. *шафан*), не жує жуйку. Оскільки не існує єдиної думки про те, що то за тварина (у перекладі І. Огієнка вона зазначена як тушканчик), наша дискусія буде зосереджена виключно на кролику. Якщо *шафан* у чомусь нагадує кролика, то будь які аргументи на користь включення кролика в цей перелік, можуть також стосуватися і його].

По-перше, критики повинні визнати той факт, що ми часто описуємо речі такими, якими вони нам **здаються**, а не обов'язково такими, якими вони є **насправді**. Метеорологи говорять про схід

і захід сонця, хоча добре знають, що насправді це Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки. Гінекологи говорять про відходження вод у вагітної, тоді як насправді це **амніотична рідина**, а не просто H_2O. Автори книг Біблії також описували речі такими, якими вони їм **видавалися**. Наприклад, Павло, дискутуючи про воскресіння Христа, написав, що деякі померлі християни «спочили» (1 Коринтян 15:6). Чи знав Павло, що ці християни померли, а не просто «заснули»? Безперечно. Чи знали автори книг Біблії, що кажан – не птах? Звичайно. А як щодо кролика? Чому його зарахували до тих, хто жує жуйку? Можливо просто тому, що часто здається, ніби кролики жують жуйку. Насправді ця їхня «практика» настільки переконлива, що, за словами Вальтера Кайзера, «Карл Лінней (1707–1778), якому ми завдячуємо сучасною системою біологічної класифікації, спочатку класифікував дамана та зайця як жуйних»[19]. Тому цілком можливо, що кролики були віднесені до «жуйних» на основі простого спостереження.

Цікаво, що хоча кролик (або заєць) не має три- або чотирикамерного шлунка, з якого він міг би відригувати вже проковтнуту їжу для повторного жування, він робить те, що сучасні вчені називають «рефекцією». У своїй класичній праці під назвою «Усі тварини біблійних земель» Джордж Кенсдейл розглянув цей процес:

> [У] певний час доби, коли заєць відпочиває у своєму «гнізді», він виділяє екскременти різної консистенції та форми, які відразу ж знову їсть, майже не пожувавши. Таким чином, здається, що він їсть, не зриваючи жодної зеленої рослини. Це, звичайно, не те саме, що жувати жуйку, але має схожий ефект. Як і решта жуйних тварин, зайці харчуються здебільшого рослинами, лише частина яких може бути перетравлена, і їх послід в основному містить продукт дії бактерій у кишечнику; процес розщеплення на засвоювані речовини починається при першому проходженні травного тракту і переходить на наступний етап під час другого[20].

За словами біолога Леонарда Бренда, «зайцеподібні [зайці та кролики] виробляють два види посліду в різний час протягом дня. Коли тварини активні та годуються, вони виробляють звичні тверді гранули. Коли вони припиняють свою активність і усамітнюються у своїх норах або «гніздах», вони починають виробляти м'які гранули, які одразу ж їдять»[21]. Тому, хоча кролики не відригують раніше проковтнуту їжу, вони знову ковтають свою частково перетравлену їжу.

Отже, що мав на увазі **Мойсей**, коли вжив фразу «жувати (відригувати) жуйку»? Слово «жуйка» (євр. *герах*) з'являється лише 11 разів у всьому Святому Письмі: сім разів у Левіт 11 і чотири рази у Второзаконня 14, і кожний випадок повторення стосується двох уривків, які містять переліки чистих і нечистих тварин. У кожному списку кролик згадується серед тварин, які «жують жуйку» (Левіт 11:6; Второзаконня 14:7). Отже, якщо єдині розділи Святого Письма, де згадуються конкретні тварини, які «жують жуйку», включають кроликів, тоді цілком доречно зробити висновок, що Мойсей просто дав ширше визначення цих тварин, ніж сучасні вчені. Сьогодні «жуйних тварин» можна чітко визначити як тих, які «ковтають їжу, майже не пережовуючи її, тимчасово зберігають її в одному з відділів шлунку, потім відригують і вже ретельно пережовують, а потім ковтають і перетравлюють»[22]. Однак було б абсолютно несправедливо вимагати сучасних визначень від документу, якому 3500 років. Безумовно, можливо (і навіть імовірно), що стародавні автори вважали «жуйною» будь-яку тварину, яка знову пережовувала будь-яку їжу, яку вона вже одного разу проковтнула. Знову ж таки, звинувачення скептиків у помилковості авторів біблійних текстів є безпідставними.

ЧОТИРИЛАПІ КРИЛАТІ?

Після переліку різних нечистих птахів (Левіт 11), 20-й вірш починає нову категорію такими словами: «Усі плазуючі з **крилатих**, які пересуваються на **чотирьох**, – це гидота для вас». Крилаті на чотирьох лапах? Чи йдеться в Левіт 11:20 про чотирилапих птахів? Проблема з цим текстом полягає не в Бозі чи натхненному авторі, а в перекладі. Мойсей мав на увазі не «птахів», а «літаючих комах» (як уже згадувалося в попередньому розділі). Єврейське *шерец 'оп* точніше було б перекласти як «крилаті плазуни», «крилаті комахи» або «літаючі комахи». Те, що ця уявна суперечність є лише проблемою перекладу, визнають навіть скептики.

[Примітка: хоча чотириногі «крилаті», про яких зараз відомо сучасним вченим, зустрічаються лише серед птахів, які зазнали мутацій, ми не повинні відкидати існування всіх «чотирилапих»

літаючих істот як біологічну неможливість. Наприклад, кажани, згадані одним віршем раніше (Левіт 11:19), часто використовують свої крила як ноги для повзання чи ходьби. Більше того, як історія, так і літопис скам'янілостей надають дані про те, що вимерлі літаючі рептилії також мали «руки» та кігті, прикріплені до перетинчастих крил. Хоча вчені вважають, що ці літаючі рептилії в основному були прямоходячими, за допомогою «рук» вони могли принаймні лазити по деревах і тримати їжу, тому вони використовували «всі чотири лапи». Хоча ми, безперечно, вважаємо, що труднощі з «чотирилапими крилатими» в Левіт 11:20 стосуються лише проблеми перекладу, а не помилки натхненного автора, деякі літаючі ссавці та рептилії й зараз мають (або мали в минулому) чотири кінцівки].

КОНИКИ «ПЕРЕСУВАЮТЬСЯ НА ЧОТИРЬОХ»?

> Усі плазуючі з крилатих, які пересуваються на чотирьох, – це гидота для вас. Однак із плазуючих крилатих, які пересуваються на чотирьох, можете їсти тих, у кого голінки вище рівня своїх лап, щоб ними стрибати по землі. Можете їсти оце: пустинну сарану за її родом, сарану за її родом, цвіркуна за його родом, та коника за його родом. Все інше плазуюче з крилатих, що має чотири лапи, це для вас гидота (Левіт 11:20–23).

Скептики визнають, що в Левіт 11:20 йдеться не про чотирилапих птахів, а про «літаючих комах». Однак, як неодноразово зазначали критики, у комах **шість** ніг, а не чотири. Тому вони звинувачують авторів книг Біблії в наданні хибної інформації, що в комах чотири, а не шість ніг. Чи праві скептики?

І так, і ні. Скептики праві, роблячи висновок, що такі комахи, як сарана, коники та цвіркуни, мають три пари ніг, а не дві. Але скептики **не** праві, коли припускають, що Бог чи автори біблійних текстів не знали цього факту. Дивна навіть сама думка про те, що ізраїльтяни, які під час різних пошестей бачили незліченну кількість комах одночасно (таких як сарана; Вихід 10:1–20; Йоіла 1:4; Амоса 4:9), не мали уявлення про те, скільки ніг мали ці істоти. Чи маємо ми вірити, що коли ізраїльтяни ловили, чистили і клали до рота сарану, вони й гадки не мали, скільки ніг у цих комах? Автор Книги Левіт знав би це так само напевно, як нам відомо, що яловичина походить від корів, які ходять на чотирьох ногах.

Тож чому Мойсей використав термін «чотири» для опису істот із **шістьма** ногами? Імовірно, з тієї ж причини, що й ми називаємо певних членистоногих «багатоніжками», Мойсей використав розмовний вислів, який можна почути в побуті; він не писав наукову статтю про анатомію комах. У давнину ідіоматичні вирази були настільки ж поширені, як і в наш час. Сьогодні ми ідентифікуємо певних істот як «стоніжок», але «загальна кількість ніг у більшості видів ближча до 30, ніж до 100»[23]. Ми називаємо інших членистоногих сороконіжками, але ніколи не повідомлялося, скільки саме ніг має та чи інша комаха. Чому ж тоді ми називаємо їх сороконіжками? Тому що числа часто використовують більше як ознаку, ніж як буквальне число. (Ви коли-небудь купували килим «3×4», а потім виявлялося, що насправді його розміри були скоріше «2½×3½»?) Як терміни сороконіжка та стоніжка не означають, що ці істоти насправді мають 40 або 100 ніг, фраза «пересуватися на чотирьох», може логічно стосуватися чогось іншого, ніж комах, які буквально мають лише чотири ноги.

Розглянемо ще один приклад гнучкості назв і чисел. У романі Джорджа Орвелла «Скотоферма» (1946) свині дали сільськогосподарським тваринам «Сім заповідей». Перші дві заповіді були такими: «1. Усе, що ходить на двох ногах, є ворогом; 2. Усе, що ходить на чотирьох ногах або має крила, є другом». Пізніше, коли свині зрозуміли, що «повільніші» тварини (такі як вівці) не здатні вивчити ці сім заповідей, вони підсумували заповіді ферми єдиною сентенцією: «Чотири ноги добре, дві ноги погано». Чи задумали свині виключити птахів із добрих чотирилапих? Ні. Вони пояснили, що під «двома ногами» вони мали на увазі «людину», а під «чотирма ногами» вони мали на увазі «тварину» (незалежно від того, чи мала вона чотири ноги або дві ноги та два крила).

Скептики мають визнати той факт, що числа часто передають не лише буквальне число. Якщо це пояснює використання Мойсеєм терміну «чотири» в Левіт 11:20–23, то що він мав на увазі? Чому він використав вислів «плазуючі з крилатих, які пересуваються на чотирьох» (Левіт 11:20)? Справа в тому, що він не пояснив нам значення цього виразу (хоча воно напевно було відомо

його сучасникам). Цей вислів може означати, що, на відміну від птахів (Левіт 11:13–19), які ходять **прямо**, «плазуючі з крилатих» ходять **горизонтально** – тобто, «на чотирьох». Скептикам може не сподобатися це пояснення, адже воно виправдовує автора книги Біблії від надання хибної інформації, однак вони не можуть заперечувати той факт, що ми часто використовуємо схожу мову. Якщо вони самі коли-небудь згадували багатоніжок у розмові, дивно, чому вони вбачають проблему в тому, що Мойсей називав літаючих створінь, які пересуваються горизонтально, «плазуючими з крилатих, які пересуваються на чотирьох».

ВИСНОВОК

Уявні проблеми, які було розглянуто в цьому розділі, є одними з найбільш часто повторюваних передбачуваних наукових «помилок» Біблії. Проте чесна й справедлива їх оцінка показує, що автори книг Біблії не зробили жодних помилок у своєму викладенні інформації стосовно біології чи будь-якої іншої наукової галузі. По правді кажучи, це скептики помиляються. Кожне біблійне твердження про кажанів, птахів і жуків, кроликів, гризунів і жуйних є правдивим, обґрунтованим і зрозумілим.

[12:3] *Щодо обрізання, див. стор. 17.*

13:2 аЄвр. *сараат,* спотворююче захворювання шкіри, зокрема, проказа, також у віршах 2–46 та 14:2–32

[13:1 і далі] *Див. Спеціальний розділ «Наука і Біблія» на стор. 12.*

13:47 аПліснява, грибок або подібне зараження, також у віршах 47–59

14:34 аРозкладання пліснявою, цвіллю, сухою гниллю тощо, також у віршах 34–53

[15:12] Часто навіть, здавалося б, неважливі твердження у Святому Письмі, наприклад, що робити із зараженим дерев'яним або глиняним посудом чи знаряддям, мають глибше значення та дають змогу поглибити знання про Творця та натхнений Ним текст. Багаторічні дослідження постійно демонстрували чудові антибактеріальні властивості деревини. Було проведено випробування п'яти небезпечних для життя бактерій (Escherichia coli, Salmonella, Campylobacter jejuni, Listeria monocytogenes і Staphylococcus aureus) на чотирьох пластикових полімерах і понад 10 видах листяної деревини, включаючи клен, березу, бук, черешню, липу, масляний горіх і американський чорний горіх. Через три хвилини після нанесення культур бактерій, які викликають харчові отруєння, на дерев'яні поверхні 99,9% бактерій було знешкоджено. З іншого боку, жодна з бактерій, протестованих у подібних умовах на пластику, не загинула. Насправді, після того як популяції мікробів було залишено на двох видах поверхонь на ніч, відбулося зростання кількості мікробів на пластикових поверхнях, тоді як на дерев'яних поверхнях не було знайдено жодної живої бактерії. Цікаво, що деревина поглинає бактерії, але вони очевидно не розмножуються і майже не виживають. Натомість бактерії, які потрапляють у подряпини від ножа на пластикових дошках, залишаються життєздатними навіть після миття гарячою водою з милом і зберігають здатність згодом переміщатися на поверхню та забруднювати харчові продукти. Обробка дерев'яних дощок маслом та іншими реагентами, щоб зробити їх більш непроникними, насправді уповільнює бактерицидну дію деревини. Мікробіологи й досі збентежені своєю нездатністю виділити механізм або речовину, які забезпечують антибактеріальні властивості деревини.

Зверніть увагу на відповідність результатів цих досліджень наказам Мойсея, даним ще 3500 років тому, які вимагали знищення зараженої кераміки, у той час як дерев'яний посуд треба було просто промити водою (15:12)[24].

НАУКА І БІБЛІЯ

Загалом наука – це вивчення природи. Наукові відкриття сприяють створенню дивовижних технологій, завдяки яким ми можемо запускати ракети в космос, створювати вакцини, які рятують життя, генетично модифікувати культури для збільшення врожайності та багато чого іншого. Ми також розуміємо, що сучасні наукові відкриття часто спростовують помилкові уявлення, які люди мали в минулому. Фізичні закони Ньютона змінили уявлення людей про природу, а теорія відносності Ейнштейна ще більше розширила наше розуміння. Квантова фізика та механіка продовжують досліджувати найдрібніші субатомні частинки, а останні медичні дослідження доводять, що багато ідей, які були «в моді» багато років тому, просто хибні. Через невідворотність людських помилок азбест, який колись вважали ідеальним вогнестійким матеріалом, виявився небезпечним для здоров'я і його треба було замінити на інші матеріали. Фарбу на основі свинцю, яка колись здавалася такою гарною ідеєю, потрібно прибирати з дому, щоб запобігти отруєнню свинцем. Існує вагома причина для постійного перевидання багатьох підручників з природознавства, оскільки попередні видання потребували виправлення та оновлення. Найсучасніша наука часто є найточнішою, та з часом більша частина цієї інформації буде замінена у міру того, як продовжуватимуть зростати загальні знання людства.

З іншого боку, Біблія – стара книга. Перші книги Старого Заповіту Мойсей написав близько 1450 року до нашої ери. Остання книга Нового Заповіту, Об'явлення, була написана наприкінці першого століття. Це означає, що всій Біблії майже 2000 років, а деяким її частинам приблизно 3500 років. Якби 66 книг, які складають Біблію, були написані простими людьми, як стверджують деякі, можна було б очікувати знайти в ній всі недоліки та помилки, якими рясніють інші, «звичайні» книги. У світлі стрімкого наукового прогресу можна безумовно очікувати знайти в ній застарілу інформацію про світ природи, хибність якої довела сучасна наука. З іншого боку, якщо Біблія натхнена Творцем всесвіту, як це стверджують автори її книг, ситуація буде зовсім іншою. Якщо Бог, Який створив світ, надихнув написання Біблії, між кожним науковим твердженням у Біблії та всім, що **перевірено як факт** у природному світі пануватиме повна гармонія. Крім того, оскільки Боже всезнання перевершує знання будь-якої людини в будь-який момент історії, також можна очікувати, що в Біблії будуть виявлені деякі наукові відомості, які демонструватимуть розуміння науки, яке набагато випереджало все те, що могли знати автори на той час, – ідея, відома як наукове передбачення.

Таким чином, готова сцена для протистояння між християнином, який стверджує, що Біблія натхнена Богом, і скептиком, який стверджує протилежне. Скептику треба буде просто показати, що Біблія є застарілою книгою, сповненою типових наукових помилок, припущених простими людьми. Якщо Біблія і справді була написана людьми, це буде надзвичайно легко зробити. З іншого боку, християнину треба показати, що Біблія не містить жодної наукової помилки. Крім того, якби можна було довести, що Біблія містить наукову інформацію, яка випереджає все, що люди могли знати на той час, це додало б довіри до аргументу про Богонатхненність Біблії. Яку з цих двох позицій підтверджує чесне порівняння тверджень Біблії з сучасними науковими дослідженнями? Знову й знову Біблія не лише демонструє абсолютно точне розуміння природних явищ, але й робить коректні наукові передбачення, не висуваючи жодної ідеї, яка б суперечила відомим науковим фактам. Звернемо увагу на перелік цих знахідок.

ЗАКОН БІОГЕНЕЗУ

У біології одним із найпоширеніших законів науки є закон біогенезу. Термін «біогенез» складається з двох слів – «біо», що означає життя, і «генезис», що означає початок. Отже, цей закон стосується зародження життя. Згідно нього, в матеріальному світі життя походить лише від попереднього життя в межах свого роду. Ми бачимо дію цього закону щодня по всьому світу. Протягом багатьох років істинність цього закону була задокументована тисячами відомих вчених, одним із яких був Луї Пастер. Його робота завдала нищівного удару поняттю самозародження життя – ідеї про те, що життя виникає саме по собі з неживих хімічних речовин, яка була дуже популярною в попередні століття.

Сьогодні викладачі та професори правильно зазначають, що Пастер переміг цю «міфологію», спростувавши концепцію самозародження життя за допомогою своїх добре спланованих наукових експериментів. Однак насправді за натуралістичною теорією еволюції життя не могло б виникнути без певної форми спонтанного зародження. Тому багато вчених придумали експерименти, які б довели виникнення життя з неживих речовин. Але після всіх спроб життя так і не зародилося з неживих субстанцій. Якщо тисячі вчених розробляли ретельно сплановані експерименти, щоб створити життя з чогось неживого, і все ж щоразу зазнавали прикрої невдачі, то як ми можемо повірити, що природа змогла зробити це за допомогою випадковостей, збігу обставин і дії сліпих сил? Навпаки, **ні в природі, ні в лабораторних умовах вчені так і не змогли задокументувати жодного випадку самозародження життя!** Адже життя виникає лише від життя за своїм родом, про що Біблія навчає уже протягом 3500 років. Словами Буття 1:24: «І сказав Бог: Хай виведе земля душу живу – за її родом; худобу, плазунів і звірів землі – за їхнім родом. І сталося так»[25].

ЗАКОНИ ТЕРМОДИНАМІКИ

Дослідження матерії та енергії та їхнього взаємозв'язку часто називають термодинамікою. Існує чотири основні закони термодинаміки, і два з них мають особливе значення. Перший відомий як закон збереження енергії. У ньому просто сказано, що в закритій системі, такій як наш всесвіт, матерія та енергія можуть змінювати свою форму, але ні матерія, ні енергія не можуть бути створені або знищені. Щоб зрозуміти принцип дії цього закону, подумайте про палаючий аркуш паперу. Папір спалюється і перетворюється на попіл, а тепло та гази від горіння виділяються в атмосферу; при цьому загальна кількість матерії/енергії залишається незмінною. Другий закон термодинаміки в основному стверджує, що закриті системи рухаються до стану безладдя, також відомого як ентропія. Подумайте про палаючий папір. Енергія та гази, що виділяються в результаті його горіння, менш придатні для використання, ніж вони були раніше. В результаті дії цього закону кімнати з часом стають брудніші, автомобілі стають непридатними для використання, а речі зношуються.

Біблія повністю узгоджується з цими законами. Закони термодинаміки, за допомогою яких наука пояснює явища у всесвіті, були розроблені Головним Інженером. Як і очікувалося, вони повністю гармонують з Його існуванням. Сам Бог сформулював ці закони багато століть тому. Перший закон термодинаміки був висловлений на самому початку Біблії у натхненних словах Мойсея: «І **довершені** були небо, й земля, і всі їхні вистроєні сили. І **закінчив** Бог сьомого дня Своє діло творіння, яке звершив, і спочив сьомого дня від усієї Своєї праці, яку чинив» (Буття 2:1–2). Після шести днів творіння процес створення матерії/енергії було завершено. Також багато століть тому через автора Послання до євреїв Бог сформулював те, що вчені називають другим законом термодинаміки: «Ти, Господи, на початку заснував землю, і небеса – діло Твоїх рук. Вони загинуть, а Ти стоятимеш; і **всі, мов одяг, постаріють**» (1:10–11)[26].

НЕЗЛІЧЕННІ ЗІРКИ

Хто може забути Божі обіцянки «батькові вірних»? Бог не тільки обіцяв благословити через Авраама всі народи і дати його нащадкам землю, по якій він мандрував; Бог також обіцяв розмножити нащадків Авраама, щоб вони стали незліченними, як зірки на небі. Про Божу

обіцянку Авраама ми читаємо в Книзі Буття 15:5: «І вивів [Бог] його надвір і сказав: Поглянь на небо й порахуй зірки, – якщо можеш їх порахувати. Таким буде твоє потомство». Той факт, що кількість зірок незліченна, не є несподіванкою для тих, хто бачив фотографії, зроблені з Місяця, або намагався розгледіти далекі галактики через телескопи вартістю в мільйони доларів[27].

Проте ідея про те, що зірки все ж можна порахувати, залишалася міцно вкоріненою в умах деяких людей аж до початку XX століття. У минулому стародавні (і не дуже) особистості намагалися порахувати зірки. Один такий грецький астроном, Гіппарх, майже за два століття до Різдва Христового визначив загальну кількість зірок від 800 до 1080, і ці дані зустрічаються в багатьох стародавніх джерелах. Чжан Хен назвав цифру близько 2500, «не враховуючи тих, які спостерігають моряки». Думка про те, що існує досить невелика кількість зірок, які могли б порахувати люди, була досить поширеною[28].

Сьогодні смішно порівнювати фактичну передбачувану кількість зірок із цифрами, отриманими від стародавніх вчених і філософів. Завдяки сучасним знанням було підраховано, що існує щонайменше **тисячі мільярдів** зірок! Дійсно, в Біблії правильно зазначено, що зірки «неможливо порахувати». І, хоча обітниці Авраму та Давиду головним чином не передбачали надання наукової інформації, але навіть коли Біблія торкається таких питань, вона завжди науково точна.

СУДНОБУДУВАННЯ

У Книзі Буття 6:15 Бог наказав Ною побудувати ковчег довжиною 300 ліктів, шириною 50 ліктів і висотою 30 ліктів. Це співвідношення 30 до 5 до 3 (довжини до ширини та висоти). У зрозумілих нам термінах ковчег був приблизно 137,2 метри завдовжки, 23 метри завширшки та 14 метрів заввишки. Як виявилося, ці розміри є ідеальним співвідношенням для величезного човна, побудованого для морехідності, а не для швидкості. Очевидно, що ковчег був побудований не для швидкого подолання відстані, оскільки йому було нікуди плисти! Більше того, під час Другої світової війни американські суднобудівники використали подібне співвідношення, щоб побудувати човен для перевезення величезної кількості вантажу. Він був схожий на баржу і став відомий як «гидке каченя»[29]. Звідки Ной знав, яке ідеальне співвідношення для морехідності використати при будівництві ковчега? Сучасні суднобудівники можуть спиратися на досвід і знання багатьох попередніх поколінь суднобудівників, але знання Ноя були першими в своєму роді, про які було записано в давньому письмовому джерелі.

КАНАЛІЗАЦІЯ ТА УТИЛІЗАЦІЯ ВІДХОДІВ

У сучасних розвинених країнах добре розуміють, що неочищені стічні води переносять хвороби. Однак у минулому і навіть подекуди й сьогодні люди не розуміють цього факту. Через хвороби, викликані неправильною утилізацією відходів, померли буквально мільйони людей. Епідемія холери 1846 року в Лондоні, під час якої загинуло 16 000 людей, є лише одним із багатьох прикладів цієї сумної істини[30].

Якби тільки жителі Лондона відкрили свої Біблії та прочитали Второзаконня 23:12–13: «У тебе буде спеціальне місце поза табором, і виходитимеш туди назовні. Й у тебе на твоїм поясі буде лопатка; і буде – коли ти сідатимеш назовні, то викопаєш нею ямку, а відтак загорнеш та прикриєш свій послід». За понад 3300 років до лондонської епідемії Господь через Свого слугу Мойсея виклав план, як зупинити такі епідемії ще до їх початку. Таким трагедіям, як ті, що спіткали Лондон, можна було б запобігти, якби люди просто прийняли вказівки, викладені в Божому Слові з цього приводу, та дотримувалися правил гігієни, як це робили ізраїльтяни багато років тому. Більше того, дані Мойсеєм вказівки все ще можна використовувати для рятування життя людей в країнах по всьому світу, де немає водопроводу чи належної системи каналізації.

КРОВ: ЖИТТЄВА РІДИНА

Кров завжди була дивовижною субстанцією, всі величезні таємниці та можливості якої ще належить дослідити. У XXI столітті лікарі переливають її, беруть на аналіз, відокремлюють,

пакують, зберігають, відправляють і продають. І хоча сучасні вчені ще не повністю розкрили всі дивовижні властивості крові, вони виявили, що вона є ключем до життя. У минулому через нерозуміння цінності крові деякі «вчені» мужі робили процедури, які вели до трагедії. Наприклад, у середні віки і навіть до початку XIX століття лікарі вважали, що в кров потрапляють шкідливі «випари» і викликають хвороби. З цієї причини на жертв лихоманки та інших хвороб чіпляли п'явок, щоб витягнути кров, що містить ці «випари». Також вони практикували кровопускання – робили надріз вен і артерій, розташованих трохи вище ліктя, і випускали «заражену» кров. Через таку недоречну медичну старанність помер перший президент Сполучених Штатів Джордж Вашингтон[31].

За тисячі років до того, як з'явилася смертоносна практика кровопускання, Бог повідомив людству, що кров і справді є ключем до життя. Мойсей написав: «Бо душа тіла – вона в крові» (Левіт 17:11). Сьогодні ми повністю розуміємо істинність слів Мойсея про те, що «душа (життя) тіла в крові». Звідки Мойсей, майже 3500 років тому знав, що життя було в крові, тоді як решті наукової та медичної спільноти знадобилися тисячі років (і тисячі життів!), щоб відкрити цю істину?

МІКРОБИ, ПІСЛЯПОЛОГОВА ГАРЯЧКА ТА МЕРТВІ ТІЛА

У 1847 році акушер на ім'я Ігнац Земмельвейс був директором пологового відділення лікарні у Відні в Австрії. Багато вагітних жінок записувалися в його відділення, але 18% з них так і не виписувалися. Кожна шоста жінка-породілля помирала від гарячки. Розтини показували гній під шкірою, у грудній клітині, в очних западинах тощо. Земмельвейс був засмучений рівнем смертності у своєму відділенні та інших подібних відділеннях у лікарнях по всій Європі. Якщо жінка народжувала дитину вдома за допомогою акушерки, то смертність знижувалася і становила лише 3%. Але якщо вона хотіла скористатися найпередовішими медичними знаннями та засобами того часу, її шанси померти різко зростали – до 18%![32]

Розмірковуючи над цією дилемою, Земмельвейс спостерігав, як молоді студенти-медики виконували свої рутинні завдання. Кожного дня вони проводили розтини померлих жінок. Потім вони просто обполіскували руки в мисці з закривавленою водою, витирали їх об спільний рушник і негайно починали огляд ще живих жінок. З висот розвитку медицини XXI століття ви, мабуть, з жахом думаєте, як така практика взагалі могла мати місце в інституціях, які на той час застосовували «сучасні технології». Який лікар при здоровому глузді доторкнеться до мертвої людини, а потім почне проводити обстеження живих пацієнтів, не застосувавши перед тим якихось мінімальних гігієнічних процедур для знищення мікробів? Але європейці середини XIX століття не мали жодного уявлення про мікробів. Вони ніколи не бачили мікроба, а тим більше не могли передбачити його руйнівний потенціал. Згідно з їхніми теоріями, хвороби спричиняли «атмосферні умови» або «космічні телуричні впливи».

Земмельвейс наказав усьому медперсоналу у своєму відділенні ретельно мити руки в розчині хлору після кожного огляду. За три місяці смертність знизилася з 18% до 1-3%. Так Земмельвейс зробив дивовижне відкриття. Насправді? Доктор Земмельвейс просто «наново відкрив» те, що було написано тисячоліття тому. Майже за 3300 років до Земмельвейса Мойсей написав: «Хто доторкнеться до мертвого, до всякої людської душі, буде нечистим сім днів. Він очиститься ним третього дня й сьомого дня – і стане чистий. Якщо ж не очиститься третього дня та сьомого дня, то не буде чистим» (Числа 19:11–12). Тож Біблія весь час була права[33].

КАРАНТИН

Мойсей докладно описав заходи щодо запобігання поширенню мікробів від мертвих тіл до живих людей задовго до того, як це зрозуміла та почала застосовувати сучасна медицина. Але Старий Заповіт додав до галузі медицини ще одну надзвичайно корисну практику, надавши детальний опис захворювань, через які хворі мали бути в карантині. У Книзі Левіт перелічено безліч хвороб і способів контакту ізраїльтян із мікробами. Людям із такими захворюваннями, як проказа, було наказано «жити окремо… поза табором» (Левіт 13:46). При наближенні до здорових людей хвора людина мала «загорнути свої уста і кликати: Нечистий, нечистий» (13:45). Цікаво, що прикриття вуст мало перешкоджати вільному потраплянню бризок з рота людини в повітря – як сьогодні потрібно прикривати рот при кашлі чи чханні.

У своїй книзі «Нарис про медицину та фармакологію» С.Е. Массенгілл писав стосовно такої карантинної практики:

> Але у профілактиці хвороб стародавні євреї досягли справжнього прогресу. Вчення Мойсея, втілені в священицькому кодексі Старого Заповіту, містять дві чіткі концепції сучасної санітарії – важливість чистоти та можливість контролювати епідемічні захворювання за допомогою ізоляції та карантину[34].

Стосовно розуміння механізму зараження, яке мається на увазі в правилах карантину в Старому Заповіті, в «Енциклопедії медичної історії» Макґрю зазначив: «Ідея зараження була невідома в класичній медичній традиції і не увійшла до об'ємних творів Гіппократа. Однак Старий Заповіт є багатим джерелом приписів щодо інфекційних захворювань, особливо щодо прокази та венеричних захворювань»[35]. І тут Старий Заповіт демонструє дивовижно точні медичні знання, які перевершують будь-яку відому людську винахідливість, доступну на час його написання.

ЗАКОНИ ХАРЧУВАННЯ

Авторитетні професіонали в області дієтичних і патологічних досліджень неодноразово доскіпливо перевіряли правила харчування, записані в перших п'яти книгах Старого Заповіту. Було доведено, що ці правила збігаються з сучасним науковим розумінням різних аспектів здоров'я та профілактики захворювань. Старозавітні закони про їжу демонструють знання про бактерії, приготування їжі та патогенні мікроорганізми, які перевершують надбання будь-яких культур, сучасних стародавнім ізраїльтянам. Більше того, ніщо не свідчить про те, що ізраїльський народ міг сам експериментальним шляхом зібрати знання, закладені в цих законах. Тож, якщо ізраїльтяни не могли запозичити ці закони в сусідніх народів і не дійшли до них шляхом власних експериментальних наукових досліджень, звідки ж тоді взялися такі дивовижно точні закони? Мойсей неодноразово зазначав, що закони були дані йому Господом (Второзаконня 10:4–5). Ці закони включали, зокрема, заборону вживання свинини – м'яса, яке, як відомо, більш сприйнятливе до зараження, ніж яловичина чи баранина. Вони також забороняли споживання кажана – тварини з надзвичайно високою вірогідністю переносу збудників хвороб, шкідливих для людини. Той факт, що придатні до споживання водні тварини повинні були мати луску та плавники, допоміг ізраїльтянам уникати вживання насичених бактеріями устриць і отруйних риб, таких як риба-куля та крилатка. Крім того, застереження щодо поводження з рептиліями та вживання їх в їжу зменшили б поширення сальмонели, оскільки переважна більшість рептилій є носіями цих бактерій[36]. Див. Спеціальний розділ «Вражаючі закони споживання їжі» на стор. 4.

ЗАХВОРЮВАННЯ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ

Країни по всьому світу потерпають від масштабних епідемій захворювань, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ). Наприклад, щогодини в одній азіатській країні народжується дитина з сифілісом, і «частота передачі збудника хвороби від матері до дитини підскочила з 7 до 57 випадків на кожні 100 000 живонароджених дітей у період між 2003 і 2008 роками»[37]. Останнім часом випадки сифілісу «щороку зростали на 30 відсотків». Інфікування сифілісом зростає також і в Сполучених Штатах. З чим експерти пов'язують сплеск зараження сифілісом? В деяких частинах Азії «епідемію спричиняють проститутки, геї та бісексуали, багато з яких одружені й мають сім'ї». А в Сполучених Штатах «понад 60 відсотків випадків зараження [пов'язані] з гей-сексом»[38].

Як можна вирішити проблему епідемії захворювань, що передаються статевим шляхом, наприклад сифілісу? Центр контролю захворювань Сполучених Штатів визначив простий ефективний спосіб викорінення таких хвороб:

> Найнадійніший спосіб уникнути передачі захворювань, що передаються статевим шляхом, включаючи сифіліс, – **утримуватися від безладних статевих контактів або підтримувати довгострокові взаємні моногамні стосунки** з партнером, який пройшов тестування та був визнаний неінфікованим[39].

Рецепт усунення ЗПСШ має вражаючу схожість з біблійними приписами щодо інтимних стосунків, які відведено лише для шлюбних стосунків між одним чоловіком і однією жінкою протягом життя (див. Матвія 19:1–4; Євреїв 13:4; 1 Коринтян 6:15–20).

По правді кажучи, Божі вказівки щодо інтимних стосунків і решти аспектів людського життя завжди мали на меті сприяти справжньому людському щастю. У Второзаконня 6:24 Мойсей написав: «І Господь заповів нам виконувати всі ці постанови й боятися Господа, нашого Бога, **щоб нам було добре всі дні** та щоб ми могли жити, як це і є сьогодні». Біблійні вказівки щодо цього цілком узгоджуються з найкращими науковими дослідженнями, які ми маємо стосовно цієї теми.

ОБРІЗАННЯ

За оповіданням Книги Буття Бог вибрав Авраама та його нащадків бути «особливим» народом, відокремленим від усіх інших народів. Завіт, який Бог уклав з Авраамом, включав і фізичний «знак», який мав застосовуватись до всіх майбутніх поколінь нащадків Авраама. Згідно з текстом, Бог сказав: «Кожне ваше восьмиденне дитя чоловічої статі у ваших поколіннях буде обрізане: і народжений у твоєму домі, і куплений за гроші в будь-якого сина чужинця, який не з твоїх нащадків» (Буття 17:12).

Включення цієї хірургічної практики в Біблію є ще одним чудовим прикладом наукової точності біблійного тексту[40]. У зв'язку з чим день, коли мали застосовувати цю практику, має надзвичайно важливе значення. Людському організму для згортання крові потрібні протромбін, вітамін К і тромбоцити. Відсоток наявного протромбіну у новонародженої дитини знижується з приблизно 90% в день її народження до приблизно 35% на третій день її життя поза утробою. Але після третьої доби рівень доступного протромбіну починає зростати. На восьмий день життя дитини наявний рівень протромбіну становить приблизно 110% від норми, що майже на 20% більше, ніж у першу добу, і приблизно на 10% більше, ніж він буде протягом наступних днів і років її життя[41]. Такі дані доводять, що восьмий день є ідеальним днем для виконання такої серйозної операції, як обрізання. Цю дивовижну медичну точність неможливо пояснити просто людською винахідливістю стародавнього світу. Тому єдиним розумним поясненням може бути лише Божественне одкровення.

ВСЕСВІТНІЙ ПОТОП

Розділи 6 – 9 Книги Буття розповідають про Ноя та всесвітній потоп, який охопив кожен куточок земної кулі. Подумайте про сміливість такого твердження. Одній людині чи навіть сім'ї було б неможливо дізнатися, що сталося на всій землі. Щонайбільше, людина могла би просто описати те, що сталося в її конкретній місцевості. Сьогодні ми маємо розвинуту мережу глобального зв'язку і супутникове спостереження, які дозволяють нам знати, що відбувається на іншому кінці світу, але нічого подібного не було за часів Ноя чи Мойсея, який записав цю історію. Для простої людини з такою впевненістю описати факт всесвітнього потопу, було б поза межами будь-яких людських знань. Однак саме це зробив Мойсей.

Досліджуючи земну кулю, чи знаходимо ми докази масштабного всесвітнього потопу? Звісно. Геолог Ендрю Снеллінг наводить перелік шести вагомих доказів, які підтверджують факт глобального потопу:

1. Скам'янілості морських істот знаходять високо над рівнем моря.
2. Відбулося швидке поховання рослин і тварин.
3. Шари осадових порід, що швидко відклалися, поширюються на величезні площі.
4. Осадові матеріали було перенесено на великі відстані.
5. Швидка ерозія між шарами порід або її відсутність.
6. Багато шарів геологічних порід закладено у швидкій послідовності[42].

Далі Снеллінг описав геологічну формацію, відому як сейсміт, яка зазвичай утворюється у воді під час землетрусів. Сейсміти, що утворюються в наш час, зазвичай товщиною в кілька сантиметрів. Але ті, які він описує, мають товщину більше 9 метрів і є значно більшими за будь-

які їх форми, які геологи коли-небудь бачили. Він зауважив, що ті, хто відкидає реальність потопу, не можуть пояснити наявність цих величезних сейсмітів. Однак потоп надає ідеальне пояснення їх існуванню[43].

АРХЕОЛОГІЧНА ТОЧНІСТЬ

Наукова дисципліна археологія займається вивченням артефактів, які залишили по собі минулі покоління людей. Ці артефакти надають інформацію про історичні події та докази того, що ці події відбулися в історії. Подібно до того, як ми можемо вивчати різні аспекти геології та знати, які події в минулому могли спричинити певні утворення, ми можемо вивчати археологічні знахідки та збирати точну інформацію про стародавніх людей і цивілізації. Ця галузь дослідження надає чудові дані для перевірки точності Біблії. Якби Біблію написали звичайні люди, вони невідворотно зробили б помилки, називаючи стародавні народи, місця та події. Але якщо біблійні тексти були натхнені Богом, вони будуть абсолютно точними в описі всіх минулих подій. Коли ми застосовуємо дослідження археології до Біблії, ми бачимо, що це найбільш історично точна книга з усіх написаних, яка не містить жодної помилки[44].

ВИСНОВОК

Завдання насправді просте. Якби Біблію написали звичайні стародавні люди, вона б рясніла помилками та неточностями, які обумовлені людським досвідом. Так, в ній можна було б знайти й трохи точної інформації, але значну кількість неточної інформації. З огляду на швидкість зростання наукових знань, така стара книга як Біблія мала б містити давно застарілі наукові твердження, помилковість яких була доведена. Але натомість ми знаходимо збірку з 66 книг, яким тисячі років, але які містять наукову точність такої глибини, якої ніколи не було в жодному стародавньому письмовому творі. В ній не лише повністю відсутні наукові помилки, але автори її книг часто демонструють таке розуміння світу, яке було недоступне людській мудрості чи знанням того часу. Стародавній автор псалму одного разу написав про Слово Боже так: «**Сутність** Твоїх слів – **істина**, вічні справедливі закони правосуддя Твого» (118:160, НПУ). Його оцінка була абсолютно правильною, від побудови найбільших кораблів до розуміння найдрібніших мікробів.

[17:11] Святе Письмо зазначає, що немовлята – це вже людські істоти, навіть коли вони знаходяться в утробі матері, і тому аборт є навмисним вбивством[45]. Біблія також зазначає, що зачаття («запліднення», тобто з'єднання сперматозоїда та яйцеклітини) позначає початок формування людини[46]. З іншого боку, «душа тіла – вона в крові» (Левіт 17:11). Людський ембріон навіть не починає виробляти клітини крові приблизно до 18 днів після запліднення[47], а серце починає битися лише через чотири дні після цього[48]. То як життя може починатися з моменту зачаття, якщо життя є в крові, а цієї крові навіть не існує протягом декількох днів після зачаття?

Намагаючись зрозуміти значення біблійного уривка, слід керуватися двома ключовими принципами: по-перше, треба уважно розглянути те, як Біблія визначає власні терміни, і по-друге, зважати на контекст уривка. Ці принципи особливо важливі, коли Святе Письмо говорить про «життя». Наприклад, згідно нього, і тварини, і люди мають схоже фізичне життя, яке закінчується смертю. Цей вид життя пов'язаний із їхнім диханням і кров'ю, але люди (на відміну від тварин) також мають зовсім інший тип життя – душу чи дух, – які житимуть і після смерті тіла[49]. Про рослини сказано, що вони мають життя в певному сенсі, оскільки вони також можуть померти (Івана 12:24), але вони не мають крові. Святе Письмо часто говорить про духовну смерть, яка є наслідком гріха, а не втрати крові (Римлян 6:23; Ісаї 59:1–2). Подібним чином – як смерть – описується і духовний стан тих, хто не почув про Ісуса і не повірив у Нього (Івана 5:24). Ця духовна смерть позначає роз'єднання людей і Бога, коли ми не слухаємося Його (2 Солунян 1:6–9; Ісаї 59:1–2). Прірва між живою клітиною та неживою матерією настільки величезна, що вченим так і не вдавалося штучно дати життя неживій матерії в контрольованих лабораторних

умовах[50]. Клітина, незалежно від того, чи є вона клітиною крові, є однозначно живою і надає незаперечні докази існування надприродної Сутності, яка дала їй життя.

Отже, що мав на увазі Бог, коли сказав, що «душа (життя) тіла – **в крові**» (Левіт 17:11)? Контекст 17-го розділу Книги Левіт чітко виключає ті біблійні описи життя, які стосуються духовного життя, а також життя, яке мають рослини, комахи та будь-які інші живі істоти, які не мають крові. В цьому розділі йдеться про вид життя, яке мають як люди, так і певні види тварин (вірш 13), що додатково виключає унікальний тип життя, який мають лише люди, будучи створеними за образом Бога та маючи душу. Контекст також звужує значення слова «життя» до тих істот, які **вже** мають кров (а не тих істот, у яких ще не розвинулися клітини крові). Іншими словами, життя тих істот, які мають кров, у них у крові.

Левіт 17 не підтверджує аргумент про те, що життя дитини не починається в утробі матері, доки у неї не розвинуться червоні кров'яні клітини. Навпаки, Святе Письмо вказує, що дитина є живою людською істотою вже з моменту зачаття, навіть якщо вона ще не має крові чи серця, щоб перекачувати її. У певний момент дитині знадобиться кров, щоб продовжувати жити (як і наголошує тут Мойсей), але це не означає, що вона не є живою істотою до цього моменту. Що важливіше, ця дорогоцінна людська істота в утробі матері наділена особливим типом життя, яке не має нічого спільного з його кров'ю і яке відрізняє її від тваринного світу. Дитина має душу з моменту свого зачаття – за кілька днів до того, як у неї з'являться перші клітини крові, – і її смерть настане, коли її душа відокремиться від фізичного тіла, незалежно від того, чи є у неї на той момент кров чи ні (Якова 2:26). Варто зазначити, що коли Бог оживив Адама, це не було результатом вливання в нього крові. Це відбулося, коли Бог, на відміну від створення тварин, вдихнув у «ніздрі» Адама «дихання життя», зробивши його «душею живою» (Буття 2:7).

[18:20] Телебачення та кіноіндустрія зображують секс як нешкідливе, приємне заняття, яким слід займатися незалежно від сімейного стану. Тому людей важко переконати в негативних наслідках незаконних статевих стосунків. Проте захворювання, що передаються статевим шляхом, викликані безладним статевим життям, залишаються найпоширенішими формами захворювань практично в кожній країні світу. Ось кілька статистичних даних про шкідливий вплив безладного статевого життя багатьох людей сьогодні.

• Понад 10 мільйонів дітей в Африці є сиротами, оскільки їхні батьки померли від СНІДу[51].

• В Америці до 60 відсотків дорослого молодого населення є носіями вірусу генітального герпесу.

• В Америці близько 30 відсотків дорослого молодого населення є носіями вірусу венеричних бородавок.

Дивовижно, але в Старому та Новому Заповітах містяться Божі заповіді (особливо в 18-му розділі), дотримання яких може зупинити поширення цих жахливих хвороб. У 1 Коринтян 6:15–18 натхненний апостол Павло пояснив, що статева розпуста є гріхом проти тіла.

На сторінках Святого Письма Бог повідомив про те, що згідно Його задуму інтимні стосунки повинні мати місце лише в межах схвалених Богом подружніх стосунків. Ісус висловив це так: «Хіба не читали ви, що Творець на початку створив їх чоловіком і жінкою? І сказав: Тому залишить чоловік батька й матір і пристане до своєї жінки, і обоє стануть одним тілом? То вже буде не два, а одне тіло. Отже, що Бог поєднав, людина хай не розлучає» (Матвія 19:4–6).

Біблійні правила щодо статевих стосунків допомагають показати, що Біблія є натхненним Словом Божим. Як біблійні автори могли написати такі закони, коли навколишні народи загрузли в численних потворних практиках? Бог створив людей і тому завжди знав, як вони повинні поводитися в кожній сфері свого життя. Якби люди у світі дотримувалися біблійних приписів щодо статевих стосунків, вони врятували б себе та своїх близьких від душевного та фізичного болю.

[19:19] Добре відомо, що стародавні поганські народи були забобонні у своїх релігійних обрядах. Чи заборона ізраїльтянам змішувати прядиво при ткацтві свого одягу вказує на те, що Мойсей також був забобонним і що не Бог був Автором книг Мойсея? Зовсім ні. Чому ж тоді Бог через Мойсея наказав ізраїльтянам не носити «одягу, витканого змішано з двох прядив» (Левіт 19:19)?

Можна надати кілька можливих пояснень. Найвірогідніше з них може полягати в тому, що Бог чітко усвідомлював язичницькі звичаї народів, які оточували ізраїльтян і з якими вони могли змішатися. Наприклад, Мойсей тричі наказував ізраїльтянам не варити козеняти в молоці його матері (Вихід 23:19; 34:26; Второзаконня 14:21). Як тепер відомо, ця практика була притаманна стародавнім язичницьким релігіям, коли хтось хотів поклонитися богу[52]. Очевидно, що ізраїльтянам були дані певні заборони, щоб захистити їх від впливу навколишнього язичництва і водночас зберегти ізраїльський народ святим в очах язичників – відокремленим від усіх інших народів. Насправді центральною темою Книги Левіт є святість; різні форми цього слова зустрічаються в цій книзі 152 рази. Тому не дивно, що різні коментатори стверджують, що в Левіт 19:19 і Второзаконня 22:11 Бог дав ізраїльтянам правила, які мали уберегти їх від забобонів та ідолопоклонства сусідніх поганських народів. Замість того щоб доводити, що Мойсей був таким само забобонним язичником, як і ті, хто його оточував, текст свідчить про протилежне. На відміну від тогочасних суспільств свого часу, ізраїльтяни були більш просунутими у своїх знаннях – ніби вони отримували належну освіту від Того, Чиї знання набагато перевершували знання звичайних людей того часу.

Хоча точно невідомо, чому Мойсей заборонив носити одяг, витканий зі змішаного прядива, його не правомірно звинувачувати в тому, що він був забобонним язичником. Існують законні, логічні пояснення, чому могли бути дані такі заборони. Як завжди, жодне звинувачення проти істинності Святого Письма не може бути доведено після ретельного, справедливого вивчення всіх розумних можливих пояснень.

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Annalee Newitz (2016), “One of the World’s Oldest Biblical Texts Read for the First Time,” https://arstechnica.com/science/2016/09/scholars-use-x-rays-toread-ancient-biblical-text-for-the-firsttime/.
2. Там само.
3. Там само.
4. Denise Dilion (2005), “Fugu: The Deadly Delicacy,” *Welcome Magazine*, http://www.welcome-moldova.com/articles/fugu.shtml.
5. “Carlos’ Tragic and Mysterious Illness: How Carlos Almost Died by Eating Contaminated Raw Oysters” (2003), U.S. Food and Drug Administration, http://www.cfsan.fda.gov/~acrobat/vvfoto.pdf.
6. Там само.
7. Lianne McLeod (2007), “*Salmonella* and Reptiles,” http://exoticpets.about.com/cs/reptiles/a/reptsalmonella.htm.
8. Там само.
9. “*Salmonella* Bacteria and Reptiles” (2007), ARAV, http://www.arav.org/SalmonellaOwner.htm.
10. “Human Rabies Often Caused by Undetected, Tiny Bat Bites” (2002), *Science Daily*, http://www.sciencedaily.com/releases/2002/05/020506074445.htm.
11. Там само.
12. “Bat ‘Super Immunity’ Could Help Protect People,” *ScienceDaily*, CSIRO Australia, https://www.sciencedaily.com/releases/2016/02/160222155631.htm.
13. Lucy Maddox, “Don’t Eat the Bats,” *Science*, http://www.sciencemag.org/news/2003/08/dont-eat-bats.
14. Там само.
15. W.F. Albright, (1968), *Yahweh and the Gods of Canaan* (Garden City, NY: Doubleday), стор. 180.
16. R.K. Harrison (1982), “Heal” in *International Standard Bible Encyclopedia*, ed. Geoffrey Bromiley (Grand Rapids, MI: Eerdmans), revised edition, стор. 644.
17. R. Laird Harris, Gleason Archer, Jr., and Bruce Waltke, eds. (1980), *Theological Wordbook of the Old Testament* (Chicago, IL: Moody), стор. 654. Дивіться також Francis Brown, S.R. Driver, and Charles Briggs (1993), *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Electronic Database: Biblesoft).
18. Harris, et. al., стор. 654-655.
19. Walter Kaiser, Jr., Peter Davids, F.F. Bruce, and Manfred Brauch (1996), *Hard Sayings of the Bible* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press), стор. 158.
20. George Cansdale (1970), *All the Animals of the Bible Lands* (Grand Rapids, MI: Zondervan), стор. 131-132.
21. Leonard Brand (1977), “Do Rabbits Chew the Cud?” *Origins*, 4(2):102-104, http://www.grisda.org/origins/04102.htm.
22. Gordon Wenham (1979), *The Book of Leviticus* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), стор. 171-172.
23. “Millipedes and Centipedes” (2008), University of California Integrated Pest Management, http://www.ipm.ucdavis.edu/PMG/PESTNOTES/pn7472.html.
24. Dean Cliver (2002), “Plastic and Wooden Cutting Boards,” Unpublished manuscript and personal letter; Karen Penner (1994), “Plastic vs. Wood Cutting Boards,” *Timely Topics*, Department of Human Nutrition, K-State Research and Extension; Janet Raloff (1993), “Wood Wins, Plastic Trashed for Cutting Meat,” *Science News*, 143[6]:84-85, February 6. Also (1997), “Cutting Through the Cutting Board Brouhaha,” *Science News Online*, Food For Thought, July 11.
25. For an extensive, in-depth discussion of this topic, see Jeff Miller’s book *Science vs. Evolution* (Montgomery: Apologetics Press), стор. 51-110.
26. Там само, стор. 19-39.
27. Не слід розуміти, що слово «незліченний» вказує на нескінченну кількість зірок. Це перебільшення, вжите автором цієї книги Біблії, щоб просто зазначити, що люди не можуть порахувати кількість зірок, оскільки вона така велика. Той факт, що багато хто в минулому намагався їх порахувати, але марно, показує мудрість вислову автора. Крім того, під час розмови з Богом Авраму здавалося очевидним, що він не зможе порахувати зірки. Це може бути не надто переконливим прикладом наукового передбачення в Біблії, але все ж демонструє точне знання, яке багато хто ігнорував.
28. Kenny Barfield (1997), *Why the Bible is Number 1* (Eugene, OR: Wipf and Stock), розділ 12.
29. Walter Jaffee (1993), *The Last Liberty: The Biography of the SS Jeremiah O’Brien* (Palo Alto, CA: Glenncannon), pp. 2-3. Also Harry Butowsky (1985), *SS Jeremiah O’Brien*, “Warships Associated with World War II in the Pacific” National Park Service, http://npshistory.com/publications/nhl/world-war-ii-warships.pdf.
30. Див. S.I. McMillen and David Stern (2000), *None of These Diseases* (Grand Rapids, MI: Revell), third edition.
31. Хоча стародавній світ і справді міг легко зрозуміти цінність крові, здається, що багато з них цього не розуміли. Як і інші приклади наукової точності Біблії, цей випадок може бути не стільки великим передбаченням, скільки

прикладом точного знання, яке багато хто ігнорував. Такі приклади підтверджують думку про те, що Біблія не містить наукових помилок, які так часто зустрічаються в інших книгах і творах.

32. McMillen and Stern.
33. Докладніше про цю тему див. *Behold! The Word of God* (Montgomery: Apologetics Press), стор. 108-111. Також цікаво, що «очищення води» (Числа 19) містить кілька антибактеріальних інгредієнтів і речовин, які також слугували б як дезінфікуючи засоби; стор. 111-114.
34. S.E. Massengill (1943), *A Sketch of Medicine and Pharmacy* (Bristol, TN: S.E. Massengill Co.), стор. 252.
35. Roderick McGrew (1985), *Encyclopedia of Medical History* (London: Macmillan Press), стор. 77-78.
36. Докладніше про цю тему див. *Behold! The Word of God* (Montgomery: Apologetics Press), стор. 115-126.
37. Margie Mason, "...Baby Born With Syphilis Every Hour," http://www.nbcnews.com/id/36967341/ns/health-nfectious_diseases/t/....
38. Там само.
39. "Syphilis—CDC Fact Sheet" (2008), http://www.cdc.gov/std/syphilis/STDFact-Syphilis.htm#protect.
40. Докладніше про цю тему див. *Behold! The Word of God* (Montgomery: Apologetics Press), стор. 126-129.
41. L.E. Holt and R. McIntosh (1953), *Holt Pediatrics* (New York: Appleton-Century-Crofts), 12th edition, стор. 126.
42. Andrew Snelling (2008), "Transcontinental Rock Layers" https://assets.answersingenesis.org/doc/articles/pdf-versions/flood_evidence_3.pdf.
43. Andrew Snelling (2017), "When Continents Collide" *Answers Magazine*, https://answersingenesis.org/geology/plate-tectonics/when-continents-collide/.
44. Докладніше про цю тему див. *Behold! The Word of God* (Montgomery: Apologetics Press), стор. 57-103.
45. Dave Miller (2003), "Abortion and the Bible," Apologetics Press, http://www.apologeticspress.org/APContent.aspx?-category=7&article=445&topic=25.
46. Там само.
47. "Development of Blood Vessels and Fetal Circulation" (no date), *Lumen: Anatomy and Physiology II*, https://courses.lumenlearning.com/ap2/chapter/development-of-blood-vessels-and-fetal-circulation/.
48. Paola Timiras (2007), "Circulatory Changes at Birth," UC Berkeley Molecular and Cell Biology, https://mcb.berkeley.edu/courses/mcb135e/fetal.html; "Prenatal Form and Function—TheMaking of an Earth Suit: Unit 4: 3 to 4 Weeks" (2018), *The Endowment for Human Development*, http://www.ehd.org/dev_article_unit4.php.
49. "The Origin, Nature, and Destiny of the Soul [Part I]" (2000), *Reason & Revelation*, 20[2]:9-15, February.
50. Jeff Miller (2012), "The Law of Biogenesis [Part I]," *Reason & Revelation*, 32[1]:2-11.
51. McMillen and Stern, p. 115, і наступні тезові факти, стор. 120,122.
52. Gleason Archer (1974), *A Survey of Old Testament Introduction* (Chicago: Moody Press), стор. 174.